

Фізична освіта і спорт

УДК 373.3/.5:796:37.091.33

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18827486>

**Реалізація компетентнісного підходу
у фізичному вихованні учнів малочислених класів**

Мусієнко Антон Володимирович

доктор філософії (PhD), викладач кафедри теорії, методики і практики
фізичного виховання Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна, 61000, <https://orcid.org/0009-0006-7056-4313>

Беспалько Богдан Валерійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету фізичного
виховання і спорту Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна, 61000, <https://orcid.org/0009-0000-9833-4882>

Цимбалюк Жанна Олексіївна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії,
методики і практики фізичного виховання Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна, 61000,
<https://orcid.org/0000-0002-9129-5689>

Шип Надія Євгенівна

старший викладач кафедри теорії, методики і практики фізичного виховання
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна, 61000, <https://orcid.org/0000-0001-9591-9148>

Клименченко Вікторія Григорівна

старший викладач кафедри теорії, методики і практики фізичного виховання
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна, 61000, <https://orcid.org/0000-0001-9431-8172>

Прийнято: 11.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

***Анотація:** Мета* дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів та визначенні педагогічних умов, що детермінують ефективність освітнього процесу. Актуальність проблеми зумовлена трансформацією сучасної освітньої парадигми, орієнтованої на формування ключових компетентностей особистості, а також необхідністю врахування специфічних організаційних умов функціонування малочислених навчальних груп.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано теоретичні методи, зокрема аналіз, систематизацію та узагальнення науково-педагогічних джерел, що дозволило визначити концептуальні засади компетентнісного підходу у фізичному вихованні. Метод педагогічного моделювання застосовано для побудови структурної причинно-наслідкової моделі детермінант ефективності компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Результати. Уточнено сутність компетентнісного підходу у фізичному вихованні як інтегративної педагогічної стратегії, спрямованої на формування здатності учнів до самостійної рухової активності, саморегуляції та соціальної взаємодії. Визначено, що освітній процес у малочислених класах характеризується специфічними дидактичними та соціально-психологічними умовами, які впливають на структуру навчальної діяльності. Обґрунтовано систему педагогічних умов ефективності, до яких віднесено структурно-змістову адаптивність освітнього процесу, диференціацію освітніх впливів,

прогрес-орієнтоване оцінювання, фасилітаційну позицію вчителя та урахування характеристик малої групи. Розроблено концептуальну модель, що відображає взаємозв'язки між педагогічними детермінантами та освітніми ефектами.

Висновки. *Ефективність реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні малочислених класів має системний характер і визначається комплексною взаємодією педагогічних умов та механізмів освітнього процесу. Теоретичні узагальнення можуть бути використані для подальшої розробки моделей організації фізичного виховання та емпіричної перевірки запропонованих положень.*

Ключові слова: *компетентнісна освіта, фізичне виховання, малочислені класи, педагогічні умови, індивідуальний прогрес, освітній процес.*

Competency-Based Physical Education in Small-Sized School Classes

Anton Musienko

Doctor of Philosophy (PhD in Physical Education and Sports), teacher of the department of theory, methods and practice of physical education of Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovorody, Kharkiv, Ukraine, 61000, <https://orcid.org/0009-0006-7056-4313>

Bogdan Bespalko

applicant of the second (master's) level of higher education, Faculty of Physical Education and Sports, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine, 61000, <https://orcid.org/0009-0000-9833-4882>

Zhanna Tsymbalyuk

candidate of sciences in physical education and sports, associate professor, associate professor of the department of theory, methods and practice of physical education of

Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovorody, str. 29
Alchevskikh, Kharkiv, Ukraine, 61000 <https://orcid.org/0000-0002-9129-5689>

Nadiya Shyp

senior lecturer at the Department of Theory, Methods and Practice of Physical Education, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine, 61000, <https://orcid.org/0000-0001-9591-9148>

Victoria Klymenchenko

senior lecturer, Department of Theory, Methods and Practice of Physical Education, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine, 61000, <https://orcid.org/0000-0001-9431-8172>

Abstract: Objective. *The study aims to provide a theoretical substantiation of the specific features of competency-based physical education in small-sized school classes and to identify the pedagogical determinants that influence the effectiveness of the educational process. The relevance of the research is associated with contemporary transformations in educational paradigms emphasizing competency development, as well as with the need to consider the organizational and social characteristics of small learning groups.*

Methods. *The research employs theoretical methods, including analysis, systematization, and generalization of scientific and pedagogical literature. Conceptual modeling was applied to construct a structural cause-and-effect framework describing the interaction between pedagogical determinants, mediating mechanisms, and educational effects within competency-based physical education.*

Results. *The study clarifies the conceptual understanding of competency-based physical education as an integrative pedagogical strategy extending beyond physical fitness outcomes. It is established that small-sized classes represent a distinct*

educational context characterized by specific interaction patterns, instructional dynamics, and learner variability. The effectiveness of competency-oriented physical education is shown to depend on a system of interrelated pedagogical determinants, including structural and content-related adaptability, differentiation of educational influences, progress-oriented assessment, facilitative teacher positioning, and consideration of socio-psychological group characteristics. A conceptual model is proposed to explain the relationships between these determinants and the resulting educational effects.

Conclusions. *The effectiveness of competency-based physical education in small-sized classes is determined by the systemic interaction of pedagogical conditions and mediating mechanisms. The theoretical generalizations expand the understanding of instructional design and learner engagement in physical education and provide a conceptual basis for further empirical investigation.*

Keywords: *competency-based education, physical education, small-sized classes, pedagogical determinants, learner engagement, educational effectiveness.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформації освітньої системи України зумовлені переходом до компетентнісної парадигми, що визначає нові підходи до організації навчального процесу, оцінювання результатів та ролі вчителя. Відповідно до концептуальних положень Нової української школи, пріоритетом освіти є формування ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, соціальної взаємодії та здатності до навчання впродовж життя [1; 2]. У цьому контексті фізичне виховання розглядається як важливий складник цілісного розвитку учня, що поєднує фізичні, соціальні, комунікативні та ціннісні аспекти.

Фізична культура в сучасній школі виконує значно ширші функції, ніж традиційний розвиток рухових умінь і фізичних якостей. Вона виступає ефективним засобом формування здоров'язбережувальної компетентності,

розвитку навичок співпраці, саморегуляції та відповідального ставлення до власного здоров'я [3]. Міжнародні дослідження підтверджують, що компетентнісно орієнтовані програми з фізичного виховання позитивно впливають не лише на фізичну активність учнів, але й на їхню мотивацію, соціальну адаптацію та навчальну залученість [4].

Водночас у практиці функціонування закладів загальної середньої освіти спостерігаються специфічні умови, які ускладнюють реалізацію компетентнісного підходу. Однією з таких умов є малочисленість класів, що характерна для сільських шкіл, малих гімназій та окремих ліцеїв. Малочислені класи мають суперечливий педагогічний потенціал: з одного боку, вони сприяють індивідуалізації навчання, з іншого – обмежують можливості групової взаємодії та змагальної діяльності, що особливо важливо для уроків фізичної культури [5; 6].

Згідно з даними зарубіжних емпіричних досліджень, менша наповнюваність класів асоціюється з вищим рівнем фізичної активності учнів та більш ефективним педагогічним контролем [7]. Проте ефективність таких умов значною мірою залежить від методичної організації занять, рівня професійної компетентності вчителя та використання диференційованих форм навчання [7].

Додатковим чинником, що впливає на якість освітнього процесу, є різнорівнева фізична підготовленість учнів. Індивідуальні відмінності у фізичному розвитку, руховому досвіді та мотивації потребують адаптивних педагогічних рішень, які забезпечують особистісно орієнтований характер навчання. У межах компетентнісного підходу це передбачає використання диференціації, формувального оцінювання та варіативних моделей організації уроку [7].

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що проблема компетентнісного підходу у фізичному вихованні достатньо широко представлена у вітчизняних і міжнародних дослідженнях [8-10]. Водночас

питання його реалізації в умовах малочислених класів і різнорівневої підготовки учнів залишається недостатньо систематизованим. Більшість праць розглядають окремі аспекти проблеми, не враховуючи їхню комплексну взаємодію.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичної розробки моделей реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика компетентнісного підходу в сучасній освіті посідає провідне місце у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях. Теоретичні засади компетентнісної парадигми навчання розкрито у працях українських учених, де компетентність трактується як інтегрована характеристика особистості, що поєднує знання, уміння, досвід діяльності та ціннісні орієнтації [3; 5; 8; 11]. У контексті шкільної освіти дослідники наголошують на необхідності переорієнтації навчального процесу із засвоєння знань на формування здатності учнів застосовувати їх у практичних ситуаціях.

У сфері фізичного виховання компетентнісний підхід розглядається як методологічна основа модернізації змісту та організації освітнього процесу. Наукові розвідки підкреслюють, що фізична культура має значний потенціал для формування ключових компетентностей, зокрема здоров'язберезувальної, соціальної та комунікативної [12-16]. Особливу увагу приділено ролі вчителя фізичної культури як фасилітатора навчальної діяльності, здатного забезпечити індивідуалізацію та диференціацію навчання.

Ряд українських досліджень присвячено питанням індивідуалізації та диференціації у фізичному вихованні школярів. Встановлено, що врахування індивідуальних особливостей учнів, рівня їх фізичної підготовленості та мотиваційної сфери сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу [3; 17; 18]. Водночас зазначені праці переважно орієнтовані на класи з типовою наповнюваністю та не враховують специфіку малочислених навчальних груп.

Малочислені класи як окрема педагогічна проблема розглядаються у вітчизняній науці здебільшого в аспекті організації освітнього процесу та соціалізації учнів. Дослідники відзначають як позитивні сторони малої чисельності (індивідуалізація, тісна взаємодія), так і потенційні труднощі (обмеженість соціальної взаємодії, варіативності діяльності) [3; 18]. Проте питання організації фізичного виховання в таких умовах залишаються недостатньо дослідженими [19].

Зарубіжні наукові праці демонструють подібні тенденції. У міжнародних дослідженнях підкреслюється, що компетентнісно орієнтовані програми фізичного виховання сприяють формуванню не лише рухових умінь, а й соціальних та особистісних компетентностей. Окремі дослідження вказують на позитивний вплив меншої наповнюваності класів на рівень фізичної активності учнів та ефективність педагогічного контролю [7; 17; 18]. Водночас проблема поєднання компетентнісного підходу, малочисленості класів і різнорівневої підготовленості учнів не отримала достатнього комплексного висвітлення.

Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що більшість досліджень зосереджена або на теорії компетентнісного підходу, або на методиці фізичного виховання, або на організаційних особливостях малочислених класів. Комплексний розгляд зазначених явищ у їх взаємозв'язку представлений фрагментарно, що свідчить про наявність наукової прогалини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, присвячених компетентнісному підходу та модернізації фізичного виховання, низка аспектів цієї проблематики залишається недостатньо розробленою. Насамперед це стосується специфіки реалізації компетентнісно орієнтованого навчання у малочислених класах, для яких характерні особливі організаційні та дидактичні умови.

У наявних дослідженнях переважає або загальнотеоретичний аналіз компетентнісної освіти, або розгляд методичних засад фізичної культури в

умовах класів із типовою наповнюваністю. Водночас педагогічні механізми формування компетентностей у малих навчальних групах, де змінюється структура взаємодії, характер навчальних завдань і способи оцінювання, висвітлено фрагментарно.

Недостатньо конкретизованими залишаються також питання адаптації змісту й методів фізичного виховання до різнорівневої підготовленості учнів у малочислених класах. Потребують уточнення підходи до диференціації навчальних навантажень, організації групових форм діяльності та застосування формувального оцінювання за умов обмеженої кількості учасників освітнього процесу.

Таким чином, у сучасній педагогічній науці простежується потреба в системному дослідженні особливостей упровадження компетентнісного підходу у фізичному вихованні саме в малочислених класах. Актуальним є обґрунтування педагогічних умов, які забезпечують ефективне поєднання індивідуалізації, диференціації та розвитку ключових компетентностей учнів у зазначених умовах.

Запропоноване дослідження спрямоване на часткове заповнення цієї прогалини та передбачає теоретичне узагальнення й уточнення підходів до організації компетентнісно орієнтованого фізичного виховання у малих навчальних групах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування особливостей реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів та визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). Реалізація компетентнісного підходу у фізичному вихованні передбачає зміну традиційної логіки організації уроку, зміщення акцентів із відтворення рухових дій на

формування інтегрованих здатностей учня діяти у змінних навчальних і життєвих ситуаціях. У сучасній педагогічній науці компетентність розглядається як багатовимірна характеристика особистості, що поєднує когнітивні, діяльнісні, мотиваційні та ціннісні компоненти, які проявляються у практичній діяльності [5; 20; 21]. У фізичному вихованні це означає, що результатом освітнього процесу виступає не лише рівень фізичної підготовленості, а й сформованість здатності до самостійної рухової активності, взаємодії, саморегуляції та відповідального ставлення до здоров'я.

Специфіка малочислених класів істотно впливає на педагогічну організацію фізичного виховання. Обмежена кількість учнів змінює характер групової динаміки, структуру комунікації та можливості використання традиційних форм навчальної діяльності. У таких умовах знижується ефективність стандартних фронтальних і командних методик, що орієнтовані на велику кількість учасників. Водночас малочисельність створює сприятливі передумови для індивідуалізації навчання, персоналізації рухових завдань і розширення педагогічного контролю.

Компетентнісна модель уроку фізичної культури у малих навчальних групах повинна враховувати кілька ключових положень. По-перше, зміст навчальної діяльності має орієнтуватися на варіативність рухових завдань, що допускають адаптацію за рівнем складності та інтенсивності. По-друге, організація уроку передбачає активне використання індивідуальних, парних і мікрогрупових форм роботи, які компенсують обмеженість великих командних взаємодій. По-третє, особливого значення набуває формувальне оцінювання як інструмент підтримки мотивації та відстеження індивідуального прогресу учнів [22; 23].

Різнорівнева фізична підготовленість школярів у малочислених класах виступає не лише дидактичним викликом, а й потенційним ресурсом розвитку компетентностей. Диференціація навчальних завдань дозволяє забезпечити

оптимальну складність вправ, знизити ризик неуспіху та підтримати позитивну навчальну мотивацію. За умов компетентнісного підходу диференціація розглядається не як спрощення змісту, а як механізм створення індивідуальних освітніх траєкторій. Це узгоджується з сучасними міжнародними підходами до фізичної освіти, де підкреслюється важливість особистісного прогресу, автономії учня та розвитку соціальних навичок [1; 2].

Важливою умовою ефективності компетентнісно орієнтованого фізичного виховання є трансформація ролі вчителя. У малочислених класах педагог виконує не лише інструктивну, а й фасилітаційну функцію, спрямовану на організацію взаємодії, підтримку рефлексії та формування позитивного освітнього середовища. Педагогічна підтримка проявляється у гнучкому доборі навантажень, адаптації вправ, стимулюванні співпраці та створенні ситуацій успіху для кожного учня.

Методологічна логіка дослідження ґрунтується на поєднанні теоретичного аналізу, узагальнення наукових джерел та педагогічного моделювання. Такий підхід дозволяє систематизувати наявні наукові положення, визначити характерні суперечності та обґрунтувати педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у специфічних освітніх умовах. Перевагою зазначеної методології є можливість комплексного розгляду проблеми, тоді як її обмеження пов'язані з відсутністю широкомасштабної емпіричної перевірки, що визначає перспективи подальших досліджень.

Отримані узагальнення дозволяють стверджувати, що ефективність реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів визначається системною взаємодією таких чинників:

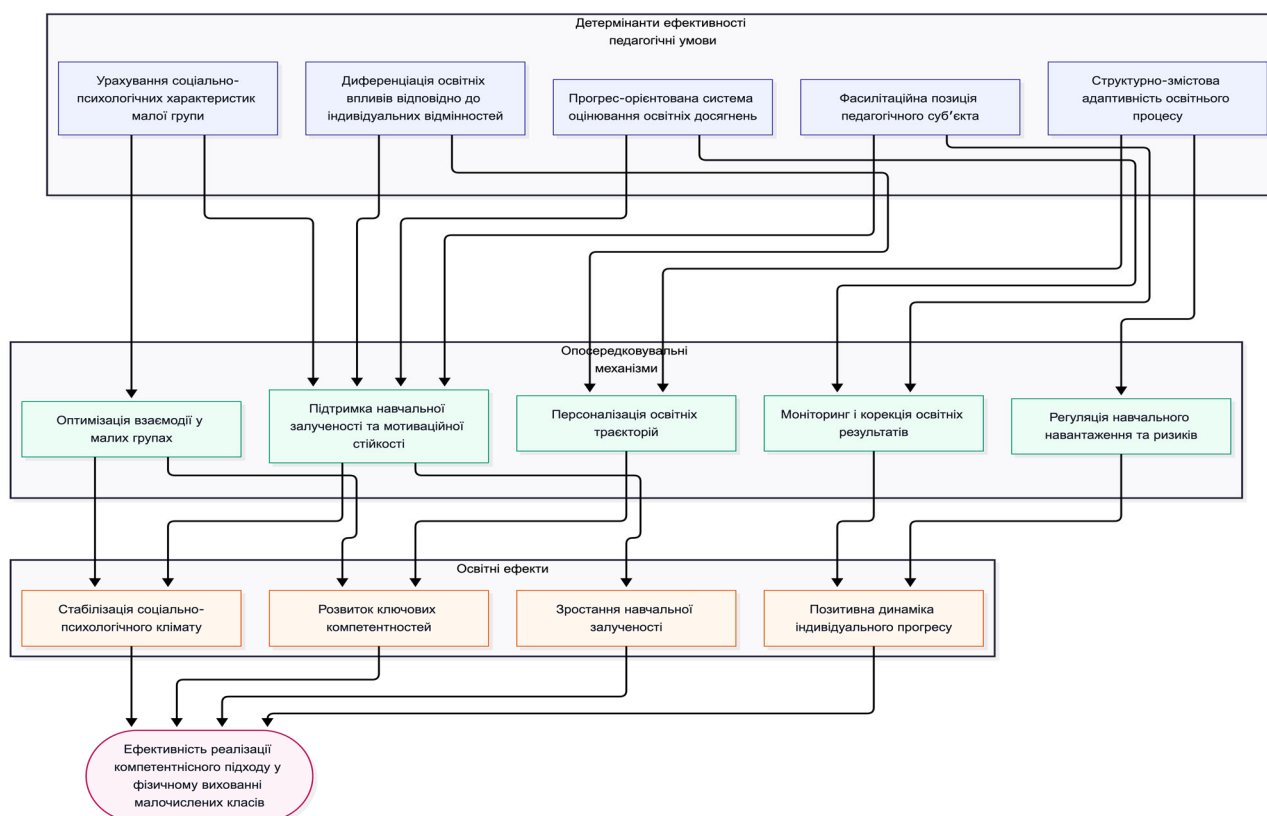
- адаптивністю змісту та структури уроку;
- використанням диференційованих та індивідуалізованих завдань;
- переорієнтацією оцінювання на індивідуальний прогрес;
- фасилітаційною позицією вчителя;

– урахуванням соціально-психологічних особливостей малої групи.

На рис. 1 відображено структурну модель детермінант ефективності компетентнісно орієнтованого фізичного виховання в умовах малочислених класів. Модель репрезентує причинно-наслідкові зв'язки між педагогічними умовами та освітніми ефектами, що формуються у процесі навчальної діяльності. Представлена візуалізація дозволяє систематизувати теоретичні положення дослідження та конкретизувати механізми впливу освітнього середовища на формування компетентностей учнів.

Рисунок 1

Причинно-наслідкова модель детермінант ефективності реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів

Джерело: власна розробка авторів

Таким чином, компетентнісний підхід у фізичному вихованні за умов малочислених класів набуває специфічних організаційно-методичних форм, що потребують окремого теоретичного та практичного осмислення.

Висновки. У статті здійснено теоретичне узагальнення проблеми реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні учнів малочислених класів. Проведений аналіз наукових джерел дозволив уточнити, що ефективність компетентнісно орієнтованого освітнього процесу в зазначених умовах має системний характер і визначається взаємодією структурно-змістових, дидактичних та соціально-педагогічних чинників.

Встановлено, що специфіка малочислених класів суттєво трансформує організаційну логіку фізичного виховання, зумовлюючи необхідність адаптації змісту занять, варіативності форм навчальної взаємодії та переорієнтації оцінювальних процедур. Малочисельність навчальних груп, поряд із певними організаційними обмеженнями, створює додаткові можливості для персоналізації освітнього процесу та посилення індивідуалізованих педагогічних впливів.

Обґрунтовано, що ключовими детермінантами ефективності реалізації компетентнісного підходу у фізичному вихованні є структурно-змістова адаптивність освітнього процесу, диференціація освітніх впливів, прогрес-орієнтоване оцінювання, фасилітаційна позиція вчителя та урахування соціально-психологічних характеристик малої групи. Сукупна дія зазначених чинників забезпечує підвищення навчальної залученості учнів, позитивну динаміку індивідуального прогресу та формування ключових компетентностей.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в уточненні педагогічних умов та механізмів реалізації компетентнісного підходу у специфічних організаційних умовах малочислених класів. Запропонована причинно-наслідкова модель дозволяє концептуалізувати взаємозв'язки між

педагогічними детермінантами та освітніми ефектами, що розширює наукові уявлення про організацію фізичного виховання в малих навчальних групах.

Практичний потенціал дослідження пов'язаний із можливістю використання сформульованих положень у діяльності вчителів фізичної культури, зокрема при проектуванні адаптивних моделей уроку, доборі диференційованих завдань та застосуванні формувального оцінювання. Врахування визначених педагогічних умов сприяє підвищенню результативності освітнього процесу без залежності від чисельності класу.

Перспективи подальших досліджень убачаються в емпіричній перевірці ефективності запропонованої моделі, кількісному аналізі динаміки компетентностей учнів та розробці інструментарію діагностики освітніх ефектів компетентнісного фізичного виховання у малочислених класах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016.
3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник. Київ : Олімпійська література, 2017.
4. UNESCO. Quality Physical Education Guidelines for Policy-Makers. Paris : UNESCO, 2015.
5. Bailey R. Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes. Journal of School Health, 2006, Vol. 76(8). P. 397–401.
6. Kirk D. Physical Education Futures. London : Routledge, 2010.
7. Kirkham-King M., Brusseau T. Small class sizes and physical activity in physical education. Preventive Medicine Reports, 2017, Vol. 6. P. 214–217.

8. Leirhaug P., Annerstedt C. Assessing knowledge in physical education: A review of research. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 2016, Vol. 21(6). P. 623–641.
9. Tolgfors B. Different versions of assessment for learning in physical education. *European Physical Education Review*, 2022, Vol. 28(1). P. 311–327.
10. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning. *Assessment in Education*, 1998, Vol. 5(1). P. 7–74.
11. Metzler M. *Instructional Models for Physical Education*. Scottsdale : Holcomb Hathaway, 2011.
12. Сущенко Л. П. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: теоретичні аспекти. *Педагогіка і психологія*, 2018, 2. С. 45–52.
13. Кремень В. Г. *Філософія освіти*. Київ : Грамота, 2008.
14. Бех І. Д. *Особистісно орієнтований підхід у вихованні*. Київ : Либідь, 2003.
15. OECD. *The Definition and Selection of Key Competencies*. Paris : OECD Publishing, 2005.
16. European Commission. *Key Competences for Lifelong Learning*. Brussels, 2018.
17. Шиян Б. М. *Теорія і методика фізичного виховання школярів*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013.
18. Москаленко Н. В. *Фізичне виховання школярів: інноваційні підходи*. Дніпро : Інновація, 2015.
19. Bores-García D., Hortigüela-Alcalá D., Fernandez-Rio J., Gonzalez-Calvo G. Student-centered learning in physical education: A systematic review. *Sustainability*, 2020, Vol. 12.
20. Bailey R. *Sport, physical activity and educational achievement*. London : Routledge, 2020.

21. Whitehead M. Physical Literacy: Throughout the Lifecourse. London : Routledge, 2013.
22. Casey A., Goodyear V. Can cooperative learning achieve the four learning outcomes of physical education? Journal of Sport Pedagogy and Research, 2015.
23. Dyson B. Cooperative learning in physical education. Journal of Teaching in Physical Education, 2001, Vol. 20. P. 264–281.